

International Journal of Languages' Education and Teaching

ISSN: 2198 - 4999

April 2016, Volume 4, Issue 1, p. 89-106

A REVIEW ESSAY ABOUT MIRZE ELEKBER SABIR'S POEMS AROUND SOCIAL THEME

MİRZE ELEKBER SABİR'İN SOSYAL İÇERİKLİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

*Nergiz GAHRAMANLI*¹

ABSTRACT

Mirze Elekber Sabir is one of the realistic authors of the 20th century Azerbaijani Literature. He first wrote poems which were in line with the classical poem tradition. He used aruz prosody. Then he wrote poems around social themes. Humor stands out in the poems that he wrote in the journal "Molla Nasreddin" that was issued by Celil Memmedguluzade. He wrote under the pseudonym of "Hop hop". These poems that he wrote with humorous style made him incredibly famous.

Sabir used a lot of Persian words because it was a requirement in those periods. He used them especially in gazelles that he wrote. However, he wrote his satirical poems in colloquial language. Persian words are used less in these poems. The poet, who had a critical point of view, criticized everything that the thought that was misconducted in the society in his poems from despotism to women's and children's rights, from language and education to rights of workers and peasants. Sabir's friend Abbas Sihhat compiled and collected the poems that Sabir had written in miscellaneous journals to issue the book of poems "Hophopname". Hophopname was written in Arabic as the period required so. However; its translations are available in Cyrillic and Latin alphabets.

This review focuses on the poetry book of Mirze Elekber Sabir "Hophopname" and is based on the edition that was edited by Abbas Zamanov. The poems that are cited in Hophopname preserve the language and the style that was used by the poet as it is in Azerbaijani Turkish. The information is provided about the life and literary activities of the poet. His satirical poems that he wrote around miscellaneous themes have been addressed and review in respect of their content.

Key Words: Hophopname, Mirze Elekber Sabir, Molla Nasreddin, Azerbaijani, humor.

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, neraz39@gmail.com

ÖZET

Mirze Elekber Sabir 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının realist yazarlarından biridir. Önceleri klasik şiir geleneğine uyan şiirler yazmış, aruz vezni kullanmıştır. Daha sonra ülkede oluşan sosyal ve siyasi gelişmelere bağlı olarak, sosyal konulu şiirler yazmaya başlamıştır. 1906 yılında Celil Memmedguluzade'nin çıkardığı "Molla Nasreddin" dergisinde yazdığı şiirlerde mizah ön plandadır. Yazılarını "Hophop" takma adıyla yazmıştır. Mizahi yolla dile getirdiği bu şiirler ona büyük ün kazandırmıştır.

Sabir, yaşadığı dönemin zorunluluğundan dolayı çok sayıda Farsça kelime kullanmıştır. Özellikle de gazellerinde. Ancak satirik şiirlerini halkın anlayabileceği bir dilde yazmıştır. Bu şiirlerde Farsça kelimeler sayıca azalmaktadır. Etrafına eleştirel bir gözle bakan şair, şiirlerinde istibdat yönetimini, kadın ve çocuk haklarını, dil ve eğitim konusunu, işçi ve köylü haklarını, kısacası toplumda eksik gördüğü her şeyi eleştirmiştir. Sabir'in çeşitli dergilerde yazdığı şiirlerini arkadaşı Abbas Sıhhat "Hophopname" adlı şiir kitabında toplamıştır. "Hophopname" dönemi itibariyle Arap harfleriyle yazılmıştır. Ancak bu kitabın Kril harflerine ve Latin harflerine aktarılmış baskıları da mevcuttur.

Bu çalışmada Mirze Elekber Sabir'in "Hophopname" adlı şiir kitabı üzerinde durulmuş, Abbas Zamanov'un hazırlamış olduğu Arap harfleriyle yayınlanmış olan baskısı kullanılmıştır. "Hophopname"den alıntılanan şiirlerde Azerbaycan Türkçesiyle yazan şairin diline ve üslubuna dokunulmamıştır. Yazarın hayatı, edebi faaliyeti hakkında bilgi verilmiştir. Çeşitli konularda yazdığı satirik şiirleri içerik yönünden ele alınmış ve incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hophopname, Mirze Elekber Sabir, Molla Nasreddin, Azerbaycan, mizah.

GİRİŞ

XIX. yüzyılda Azerbaycan'daki karışıklık, feodal sistem, hanlıklar arasındaki çatışmalar, hükümet ordularının şehir ve köylere yaptıkları baskınlar ülkenin iktisadi hayatında durgunluk yaratmıştı. Bunun sonucunda halkın maddi durumu kötüleşmiş, açlık, kıtlık çoğalmış, ticaret zayıflamıştı. İktisadi açıdan zayıflayan hanlıkların artık tek başına yaşama şansı kalmamıştı. Bu karışıklığı fırsat bilen Rusya güneye ilerlemeye başladı. Aslında Azerbaycan'a ilk Rus akını 1735'te Nadir şah zamanında oldu. Kafkasya'da "aktif rol alma isteği Ruslar'ı askeri harekâta yöneltti." Kaçar döneminde Rus-İran savaşları sonucunda 1813 yılında imzalanan Gülistan Antlaşması ile Gence, Şeki, Bakü, Derbend, Kuba ve Talış hanlıkları Rusya'ya bırakıldı. Ruslar, İran ordusunu yenerek Tebriz'i ele geçirdiler. Yenilen İran, Rusya ile antlaşma yapmak zorunda kaldı. 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Aras nehri sınır olmak üzere Azerbaycan ikiye bölündü. Revan, Nahçıvan hanlıkları Rusya'ya bırakıldı. Hazar denizi de Ruslar'ın eline geçti. (Buniyatov, 1991:320)

Bu tarihten itibaren kuzey Azerbaycan'da modernleşme hareketleri başladı. Tiflis'te ve Azerbaycan'ın farklı şehirlerinde okullar açıldı. Rusça tahsil alan aydınların, Modern Azerbaycan edebiyatının gelişmesinde büyük etkisi oldu. Mirze Kazım Bey, Mirze Cafer Topçubaşı, Abbaskuluğa Bakıhanlı Kudsi, Mirze Şefi Vazıh vb. Modern Azerbaycan edebiyatının öncüleri idi.

XX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatı, yeni bir intibah devrinin başlangıcı oldu. Ülkedeki sosyal ve ekonomik değişimler edebiyatı da etkiledi. Edebiyatta yeni düşünceler ve bu düşünceleri

işleyen yeni eserler ortaya çıktı. 1900-1917 yıllarında Azerbaycan'daki en öncü akım "tenkîd-i realizm" idi. "Tenkîd-i realizm" hem anlam ve kavram yeniliği hem de edebi şekil zenginliği açısından Azerbaycan realizminin en üst zirvesi idi. Nesir ve tiyatro alanında Celil Memmedguluzade, Neriman Nerimanov, Üzeyir Hacıbeyov vb., şiirde Mirze Elekber Sabir, Ali Nazmi, Mirze Ali Möcüz vb. realist akımın en önemli temsilcileri idi. (Kasımzade ve Ceferov, 1982:216) Bu yıllarda Celil Memmedgulude'nin Azerbaycan edebiyatı tarihinde önemli yeri vardı. Mirze Fethali Ahundzade'nin izinden giden Celil Memmedguluzade, yazdığı eserlerde geniş halk kitlelerinin hayatı ile ilgilenir, köylülerin sorunlarını dile getirir, mevcut yönetimi tenkit ederdi. Yazarın hayatında önemli yeri olan *Molla Nasreddin* dergisi eserlerindeki sosyal tenkidin odak noktası idi. Dergi ilk sayısında itibaren dönemin önemli şairlerin ve yazarların dikkatini çekmiştir. Mirze Elekber Sabir gerçek ününe *Molla Nasreddin* dergisinde yazdığı şiirler sayesinde ulaşmıştır. Toplumun kusurlarını, ağaları, istibdadı, bağınazlığı eleştirerek halkın sesine ve acılarına tercüman olan Sabir'in amacı, halkın siyasi şuurunu uyandırmak, onları mücadeleye sevk etmektir. Dindar bir ailede yetişen Sabir, İslam'ın çıkarlarını kendi çıkarlarına göre yorumlayan din adamlarını şiirlerinde çokça eleştirmiştir.

"Komünist döneminde Azerbaycan'da ve yakın dönemde Türkiye'de bazı kimselerin kasten göstermek istediği gibi Sabir dine karşı değildir. Onun "A Şirvanlılar" adlı manzumesi dindarlığının en açık delilidir. Sabir batıl itikadlara, halkın taassubuna, kendi menfaatlerini düşünen din adamlarına ve aydınlara, İran'da mutlakiyete destek olan dini çevrelere karşı çıkmıştır. Bu tür şiirleri Mehmed Akif Ersoy ve Abdullah Tukay'ın şiirleriyle paralellik gösterir. Sabir yenileşme ve ilerlemeden yanadır, inkılap ve hürriyet taraftarıdır." (Akpınar, 2008:346)

Bu çerçevede Mirze Elekber Sabir'in "Hophopname" kitabındaki şiirlerin anlaşılabilirliği için yazarın hayatı ve edebi faaliyeti ile ilgili bilgiler verildikten sonra şiirleri içerik açısından değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Sabir'in şiirlerinde sosyal ve siyasi olayların nasıl işlendiğini, ülkedeki toplumsal olayların sanatçı bakış açısıyla şiirlere nasıl yansıtıldığını göstermektir. Çalışmada Sabir'in şiirlerinin toplandığı "Hophopname" kitabı kaynak olarak kullanılmıştır. Şairin şiirleri tek tek okunup değerlendirilmiş sosyal içerikli şiirleri (Çar'a karşı mücadele, işçilerin, çiftçilerin mücadelesi, eski ve yeni okul, söz ve düşünce özgürlüğü, ana dili, kadın hakları, "İran inkılabı" olmak üzere) makaleye kaynak olacak şekilde sınıflandırılmıştır. Ayrıca ortaya çıkan düşünceleri ve ileri sürülen görüşleri daha somut bir şekilde yansıtılabilmek için sık sık şiirlerden örneklere yer verilmiştir. Belirtilen başlıklar altında yer alan şiirler hem zengin konu hem de anlatım şekli ile tahlile değer bir nitelik taşımaktadır.

Araştırma nitel bir çalışma olup doküman incelemesi modeliyle bilgilere ulaşılmıştır. Taradığımız şiirlerde, işçi ve köylü hakları, kadın hakları, eğitim ve toplumsal hayatta görülen eksiklikler, Sabir'in üzerinde en çok durduğu konulardır. Mirze Elekber Sabir, realist bir yazardır. Onun şiirlerinde hem sömürülen zavallı insanların durumu sergilenir hem de sömürönlere karşı duyulan nefret vurgulanır.

Mirze Elekber Sabir'in Hayatı

Mirze Elekber Sabir 1862 yılı Mayıs ayının 30'unda Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde doğmuştur. Babası Meşedi Zeynelabidin, annesi Saltanat hanımdır. Onlar Elekber'e küçük yaşlardan oruç tutturur, namaz kıldırır, dini şiirler okuturlardı. Elekber sekiz yaşına geldiğinde mahallelerindeki molla mektebine gönderilir. O zaman bu mekteplerde ancak Kur'an'ı bitirdikten sonra ellerine kalem alıp yazı yazarlardı. Elekber bu kuralı bozduğu için, molla onu falakaya yatırır ve döver. Sabir yazdığı ilk şiirinde bu üzücü hadiseyi anlatmıştır.

“Tutdum orucu İremazanda
Galdı iki gözlerim gazanda
Molla da döyür yazı yazanda...”* (Zamanov, 1962:V)

Molla mektebinde dört yıl okuduktan sonra Elekber, dönemin önemli şairlerinden Seyid Azim Şirvani'nin Şamahı'da açtığı “Usul-i Cedid” okuluna yazılır. Seyid Azim'in okulu mollahaneden çok farklıydı. Burada dünyevi ilimler tedris edilir, çocuklar hasırda dizleri üzerinde değil, iskemlelerde oturur, Arap ve Fars dillerinden başka Rus dilini de öğrenirlerdi. Sabir iki sene bu okulda okur. Burada mektebin baş öğretmeni meşhur şair Seyid Azim Şirvani ile tanışır. Seyid Azim Şirvani kendi derslerinde öğrencilerine Azerbaycan ve Fars klasiklerinin şiirlerini okutur, Farsça şiir çevirileri yaptırırdı. Sabir'in bir şair gibi yetişmesinde Seyid Azim mektebinin önemli rolü vardır. Mektepli Sabir'in, o zaman Sadi'nin “Gülüstani”ndan yaptığı çeviri şöyledir:

“Gördüm néçe deste taze güller,
Bağlanmış idi giyâh ilen ter.
Dedim: Ne olur giyâh-ı nâçiz
Tâ egleşe gül safında aziz.” (Zamanov,1962: VI)

Sabir'in klasik edebiyata olan hevesini ve yeteneğini gören öğretmeni, onun tahsil ve terbiyesine önem vermeye başlıyor.

Mektepte Farsça ve Arapça'yı, klasik edebiyatı derinden öğrenen Sabir, okul dışındaki zamanını şiir yazmak ve kitap okumakla geçirirdi. Bu durum babasını hoşuna gitmezdi. Babası Zeynelabdin, Elekber'i okuma yazma bilen hesaptan anlayan bir ticaret adamı olarak yetiştirmek istiyordu. Kendisi de ticaret ile uğraşır ve ailesini çok zor geçindirirdi. Oğlunun da ticarete kendisine yardım etmesini arzu ediyordu. Oğlu ise Seyid Azim'in yolundan gidiyor, şiirden kitaptan ayrılmıyordu. İnatçı baba Elekber'i on dört yaşında okuldan aldı ve kendi bakkal dükkanına getirdi. Babaya göre oğlunun aldığı tahsil yeterliydi. Artık dükkanda oturmalı ve ticaretle meşgul olmalıydı. Ancak Elekber, burada zamanının çoğunu okuyup

* Mirze Elekber Sabir, “*Hophopname*”, haz. Abbas Zamanov, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü, 1962. Çalışmamızda verilen bütün şiirlerin alıntıları ve sayfa numaraları künyesi verilen bu basımdan yapılmıştır.

yazmakla geçirirdi. Fikri hep yanında gezdirdiği şiir defterindeydi. Bir gün Zeynelabdin sinirlendi ve oğlunun şiir defterini yırttı. Sabir, babasının bu hareketinden çok sarsıldı, kırıldı hatta Horasan'a giden bir kervanla Şamahı'dan ayrılmak istedi. Kaçmak isteyen Sabir, Farsça şu şiiri yazmıştır:

“Men Helilullah-i esrem, pederim çün Azer,
Sefer ez Babül-i Şirvan konem inşallah.
Gerçi o defter-i eş'âr-i merâ pâre numûd,
Vasle bâ tab'-i dur efsân konem inşallah.”* (s.362)

Bunu haber alan baba, Sabir'i geri getirir ve ona dikkatli davranmak gerektiğini düşünür. Artık oğlunun şiir yazmasına ve kitap okumasına karışmaz. Böylece Sabir, kendini daha rahat hisseder, kitap okumaya, yeni şiirler yazmaya devam eder.

Öğrencisini dikkat merkezinde tutan Seyid Azim, onun bu başarısına sevinir ve ara sıra kendisiyle meclislere götürürdü. Bir gün Seyid Azim, “sefer”den dönen dostlarından birinin yanına giderken Sabir'i de yanında götürür. Ev sahibi valizinden on limon çıkarır, bunun ikisini Seyid'e, birini Sabir'e verir ve bir şiir söylemesini ister. Sabir bedaeten aşağıdaki şiiri söyler:

“Hums şerabı Séyyid'e sâgî verib dédi:
Sabir fegirdir, yéter ancak zekat ona.” (s.361)

Sabir, öğretmenin gazellerine nazireler de yazmaktaydı. Bir defa o, Seyid Azim'in:

“Ey meh, bilirem fitné-yi dövran olacagsan,
Ey gaşı hilalim, meh-i tâbân olacagsan.” (Zamanov, 1962:VII)

beyti ile başlayan gazeline yazdığı nazireyi “sefer”de olan öğretmene gönderir:

“Sen pir-i cahandidesen, ey Séyyid-i serkar,
Menden çek elin, éylegilen pir ile reftar.
Olmaz sene gismet dehi bu dövlet-i didar
Bundan sonra hicrimde ciğergan olacagsan.” (s.360)

Bu nazire Seyid'in çok hoşuna gider, öğrencisine Nizami'nin “Hamse”sini hediye gönderir ve samimi bir cevap yazar:

“Nur-i dîdem Sabir! Gazelin birine yazdığın melih ve şirin cevap çoh hoşuma geldi. Hazırda başka bir şeye gümânım olmadığından hemin kitabı sene gönderirem. Yadigar ustadanem olmak şertiyle kabul edesiniz ve şairlikte terakki etmenizi arzu edirem.” (Zamanov,1962:VII)

* Tercüme: Men asrımın Helilullahıyım, atam ise Azer kişidir.
İnşallah, Şirvan'ın Babilinden sefer ederem.
O, benim şiir defterimi yırttıysa,
Men dür saçan teb'imle, inşallah, onu bitiştirerem.
[dür: inci; teb': şairlik gücü]

“Meclis mektebi”nde okuduğu yıllarda Seyid Azim seyahat ettiği Şark ülkelerini Sabir’e anlatmıştı. Bu yerleri merak eden Sabir, 1884 yılında babasının izniyle seyahata çıkar. Seyahat öncesi Sabir şu kıtayı yazmıştır:

“Sabir-i şeyda ki, terk-i şehri Şirvan éyledi,
Bülbüle benzerdi kim méyl-i gülüstan éyledi.
Min üç yüz birde, hicretten sora méymun ili,
Âhir-i şevvalda ezm-i Horasan éyledi.” (s.361)

Abbas Sıhhat’in verdiği bilgiye göre, Sabir uzun süre Semerkant’ı, Buhara’yı, Horasan’ı, Sebzevar’ı, Nişabur’u gezdi. Bu seyahat şaire büyük tesir gösterdi. Horasan civarında veba salgını başladığı için Şamahı’ya döndü. Bir süre sonra Kербela’ya gitti. Eşgabat’ta, Merv’de bulundu. Burada kalmak istedi. Ancak babasının ölümü üzerine Şamahı’ya dönmek zorunda kaldı ve burada evlendi. Bu evlilikten sekiz kızı bir oğlu oldu. Maddi açıdan çok zor günler geçiren Sabir, sabun pişirip satarak ailesine bakmaya çalışır. (Kasımzade ve Ceferov, 1982:264)

Maddî ihtiyaç ve manevî sıkıntıları artınca öğretmenlik yapmaya karar verir. Ancak okulunu tamamlamadığı için öğretmenlik yapmasına izin verilmez. Arkadaşlarının tavsiyesiyle Bakü’de “Guberniya Ruhani İdaresi”nde sınava girer. Sınavı başarıyla geçer ve öğretmenlik yapmaya hak kazanır. Bu sırada aydın arkadaşlarının yardımıyla Şamahı’da “Ümid” adlı bir okul açar. Ancak devam ettiremez. (Bayramoğlu, 2012:20-21) Bakü’ye taşınmaya karar verir. Durumu düzeltemeyen Sabir’e Bakü’deki aydın arkadaşları iş bulur. Sabir, Şamahı’dan Bakü’ye taşınır ve burada “Saadet” mektebinde öğretmenlik yapmaya başlar. Bakü muhiti yazarı olumlu yönde etkiler. Bu devir onun sanatının en verimli devridir. Sabir’in kudretli bir şair gibi şöhret bulması onun maddi durumunu iyileştirmez. Aksine durumu daha da ağırlaşır. Düşmanları çoğalır. Yazdığı satiraların hedefi olan kişiler onu ölümle tehdit ederler. 20.yüzyılın ilk yıllarında Azerbaycan, maarif ve medeniyet bakımından zor durumda idi. Sınıf farkı, cehalet vardı. Ülkedeki genel durumu dikkatle izleyen Sabir, genç yaşta halkın yaşayışı ile ciddi olarak ilgilenir. Yapılan edebî sohbetlere katılır. Dönemin önemli yazarlarından Abbas Sıhhat, Tahran Üniversitesi’nin Tıp Fakültesi’ni bitirdikten sonra bir süre orada çalışır sonra Şamahı’ya gelir. Burada Sabir’le tanışır. A. Sıhhat bu yıllarda tıpla beraber edebiyatla da ilgilenmektedir. Şiirler yazmakta, tercüme yapmaktadır. A.Sıhhat Farsça ve Arapça dışında Fransızca’yı da iyi bilmektedir. Rusça’yı da öğrendikten sonra Rus ve Avrupa edebiyatı ile tanışır. Sabir de bu yıllarda Mehemed Hadi, Sultan Mecid Genizade vb. dönemin ileri gelen yazarlarıyla arkadaş olur. (Gasımzade ve Ceferov, 1982:262-263)

Sabir, çok bilgili ve tecrübeli bir şairdi. Ancak bu bilgisini ortaya çıkaracak bir ortam bulunmamaktaydı. Şiirlerini yayımlayabileceği bir dergi ve gazete yoktu. Halk arasında sadece “Sabuncu Elekber” olarak tanınmaktaydı.

Bu dönemde ülkede “maarifçilik” hareketleri artmaktaydı. Matbuatta Hasan Bey Zerdabi’nin çıkardığı “Ekinçi” gazetesi etrafında M.F. Ahundov, Necefbey Vezirov, Seyid Azim Şirvani vb. dönemin önemli şair ve yazarları toplanmışlardı. “Ziya”, “Keşkül”, Rusça “Kaspi” gazetesi,

"Ekinçi" gazetesinin yolunu devam ettirir. (Bayramoğlu, 2012:10) Artık kendi yolunu kesinleştiren Sabir, yazacağı şiirlerle halka hizmet edeceğini beyan eder:

"Şéir bir gövher-i yékdané-yi zigiymetdir,
Salmaram vesf-i düruğ ile onu giymetden.
Déyerem hecv, sözüm doğru, kelimim şirin,
Ehl-i zövge vérerem neş'e bu hoş şerbetden." (s.361)

Ağır hayat şartları, Sabir'i hayatı boyunca takip eder. Yaşadığı zor hayat, sıkıntılar şairi çok yorar. Sıkıntı ve gerginlik onun sağlığını kötü yönde etkiler. 1910 yılının sonlarında şairde, karaciğer hastalığı başlar. Bu hastalık Sabir'i zayıflatır. Durumu her geçen gün kötüye gider. Yazar bu rahatsızlığını şöyle anlatmaktadır:

"Âriz-i gemler elinden üreyim şişmiş idi,
Zenn éderdim édecekdir ona çare ciyerim.
Beht-i menhusuma bah, men bu temennide iken
Başladı şişmeye indi üzü gare ciyerim." (s.361)

Çektiği acılara dayanamayan yazar, öğretmenliği bırakıp Şamahı'ya döner. Burada şairin durumu ağırlaşır. 1911 yılında Celil Memmedguluzade ve arkadaşları onu tedavi için Tiflis'e götürürler. Ancak tüm uğraşları boşa gider. Hastalık ilerlediği için faydası olmaz. Şamahı'ya dönen Sabir'in son günleri çok ağır geçer. İlaçsız hastalık onu açlığa mahkûm eder. Son günlerde artık boğazından hiçbir şey geçmez. Hasta şair artık ölümü arzulamaktadır. Biz bunu onun ölümünden birkaç gün önce yazdığı aşağıdaki şiirden öğreniriz:

"İsterem ölmeyi men, léyk gaçır menden ecel;
Gör ne bedbehtem ki, ecelden de gerek naz çekem!" (s.361)

1911 yılının 12 Temmuz'unda Mirze Elekber Sabir Şamahı'da 49 yaşında vefat eder. Arkadaşı Abbas Sihat'ın öncülüğünde Sabir'in eserleri toplanır "Hophopname" adı ile ilk defa 1912 yılında bastırılır. 1914 yılında aynı kitap biraz genişletilerek ikinci defa neşredilir. (Celal ve Hüzeynov, 1969:61)

1.Mirze Elekber Sabir'in Edebi Faaliyeti

Mirze Elekber Sabir, Azerbaycan şiir tarihinde çok önemli bir yer tutmaktadır. 20.yüzyılın başlangıcında satirik şiirin ve realist demokratik edebiyatın en büyük isimlerinden biridir. Onun şiir sanatı sosyal gelişme tarihinin bir dönüm noktasıdır. Sabir vasıtasıyla Azerbaycan'da yeni olan bu şiir, "Yakın Şark"ta şöhret kazanır. (Zamanov, 1962:XII)

Sabir Azerbaycan'da yazan diğer yazarlardan farklıydı. Kendi döneminde onun gibi yazan radikal bir yazar yoktu. Önceleri gazel, kaside Şark klasisizmini taklit eden şiirler yazmıştır. Ancak bu yol, bu dil, ifade tarzı, konu, fikir, şairin hoşuna gitmezdi. Yeni bir söz söylemek,

yeni bir fikir bulmak hevesinde idi. Yeni bir fikir için divan edebiyatı üslubu yeterli değildi. Yeni bir ifade tarzı arıyordu. Bu dönemde Sabir hem maddî hem manevî sıkıntı içindeydi. Sosyal hayattan, kendinin ve halkın yaşam şekline memnun değildi. Yazar, ülkede gördüğü sosyal ve siyasi konuları mizah yoluyla dile getirmeye başladı.

1903 yılının Mart ayında Tiflis'te "Şark-ı Rus" gazetesi yayımlanır. Gazetenin yayımlanmasını tebrik eden ilk sosyal şiiri burada çıkar.

"Şükr lillah ki afitab-ı sühen
Şerg-i me'naden oldu çöhrenüma
Gıl dualar ki "Serg-i Rus"umuzun
Tel'etinden olar cahan beyza." (s.329)

Sabir artık sosyal siyasi hayatta olup bitenlere karşı kendi fikrini bildirir, her zaman halkın tarafını tutardı. Bir süre sonra "Şark-ı Rus" gazetesi kapanır.

Rusya'da başlayan "1905 inkılabı"ndan sonra Tiflis'te ve Bakü'de milli dillerde gazete ve dergiler neşredilir. Sabir'in şiirleri de matbuattta yer almaya başlıyor. Onun manalı satırları, özellikle Celil Memmedguluzade'nin neşrettiği meşhur "Molla Nasreddin" dergisinin sayfalarında geniş yer bulur.

"Sâbir milletinin dertlerini yüreğinin derinliklerinde hissetmiş, bu dertlerin yüreğindeki acısını 'ağlayarak güldüren, güldürerek ağlatan' şiirleri ile dışa vurmuştur. Dili, üslubu, şiir anlayışı 'güle, bülbüle dair yalan söylüyen' gazelci, kasidedi şairlerin ortalıktan çekilmelerine, tam manasıyla devirlerini doldurmalarına sebep olmuştur. Realist modern Azerî şiirinin ortaya çıkışı doğrudan doğruya Sâbir'in edebî faaliyetine bağlıdır. Tamamen orijinal karaktere sahip, hiç bir kimse ile mukayese edilemeyecek, hiç bir ekole bağlanamayacak bir şairdir. Kendi yolunu -aslında Azerbaycan edebiyatının da yolunu- kendi açmış, kendi mektebinin esaslarını mükemmel bir şekilde olgunlaştırmıştır." (Akpınar,1994:71-72)

Sabir yazılarını bu dergide "Hophop" takma adıyla yazmıştır. Çok geçmeden "Hophop" adı Azerbaycan'ın sınırlarını aştı, Orta Asya'ya, İran'a, Türkiye'ye vb. ülkelere yayılmaya başladı.

1.1.Çar'a Karşı Mücadele: 1905 yılının birinci yarısında Bakü'de "Heyat" gazetesi neşredilir. Sabir'in burada "Beynelmîlel" şiiri yayımlanır. Bu şiirde yazar, Kafkasya'ya 1905 yılında başlayan Türk-Ermeni çatışmasına itiraz eder. "Beynelmîlel" şiirinde fikrini çok güzel bir şekilde anlatır. Şair burada tüm milletlerin öncü yazarlarına seslenerek işçi kesiminin birliğini bozmaya çalışanlara karşı beynelmîlelcilik ideasının zafer kazanmasını, bunun için mücadele edilmesi gerektiğini söylüyor.

"Ey sühendanan, bu günler bir hidayet vegtidir,
Ülfet ü ünsiyete dair hitabet vegtidir!" (s.331)

Şaire göre bütün milletlerin isteği barış ve huzur içinde yaşamaktır. Halklar arasında ara bozuculuğa ve çekişmeye gerek yoktur. Milletler arasında suni çekişme siyasidir.

“1905 inkılabı”nda Sabir’in beynelmileli, hümanizmi, özgürlüğü tebliğ etmesi, işçileri Çar istibdadına karşı birleşmeye çağırması, müstemleke zulmünü eleştirmesi, dönemi itibariyle büyük öneme sahiptir.

1.2.İşçilerin Mücadelesi: 20.yüzyılda Azerbaycan edebiyatında realist akımın bir diğer öncüsü Celil Memmedguluzade’dır. 1906 yılında “Molla Nasreddin” adlı dergiyi çıkaran Celil Memmedguluzade ülkedeki sosyal ve siyasî olayları, halkın yaşam tarzını hikâye ve tiyatro eserleri ile dile getirmektedir. Bu mizah dergisi Sabir için bir fırsat olur. Sabir’in “Molla Nasreddin” dergisinde kaleme aldığı şiirler, halkı köle gibi çalıştıran ve istismar eden kişileri rahatsız etmeye başlar:

“Millet néce târâc olur olsun, ne işim var?!
Düşmenlere möhtac olur olsun, ne işim var?!
Goy men toh olum, özgeler ile nedi kârim,
Dünye vü cahan ac olur olsun, ne işim var?!” (s.1)

Tüccarların, ağaların, ruhanilerin ikiyüzlülüğünü gösteren bu şiir, şairin mizahının çok önemli bir örneğidir.

“Molla Nasredin” dergisinin redaktörü Celil Memmedguluzade ona yazacağı eserlerin konularını verir ve bunları yazması için cesaretlendirirdi.

Azerbaycan’da başlayan özgürlük hareketleri, istibdada duyulan kin ve nefret ifadesi, ülkedeki diğer aydınlar gibi Mirze Elekber Sabir için de bir ilham kaynağı idi. Sabir edebiyat tarihine yeni bir ruh, yeni bir konu getirdi. Şairin ilk olarak gördüğü fehle (işçi)lerin kendi hakları için yaptıkları mücadeleydi. Bu tarihi mücadele sosyal hayatın ilerlemesinden doğan gerekli ve mecburi bir hal idi. Kapitalistler ayaklanan işçilere ve onlara katılmak isteyen yeni arkadaşlara hadlerini bildirmek istiyorlardı. Şair bu durumu “Fe’le (işçi) Özünü Sen de Bir İnsan mı Sanırsan” şiiriyle anlatmaktadır:

“Fe’le, mene bir söyle, neden hörmetin olsun?
Âhır ne sebab söz demeye güdretin olsun?
El çek, bala, dövletlilere hidmetin olsun.
Az-çoh sene vérdiklerine minnetin olsun!..
Bu çerhi felek tersine dövran édir imdi,
Fe’le de özün dahili insan édir imdi.” (s.12)

Fehle (işçi) konusu Azerbaycan edebiyatında pek yaygın değildi. Bu konuyu şiire Mirze Elekber Sabir getirmiştir. Burada işçi sınıfının mücadelesine yer verilmiştir. Sadece ayrı ayrı işçilerin iktisadi mücadelesi değil, bütün işçilerin sosyal ve siyasî haklarının elde edilmesi için yapılan mücadele söz konusudur.

İşçilerin birlik olması, sanayi ve maden sahiplerine karşı gelmeleri, isyan çıkararak kendi haklarını istemeleri, onları hayrete düşürürdü. Onların bu birliği iş sahiplerini telaşlandırmaktaydı:

“Olmaz bu ki, her emre dehâlet éde fe’le,
Dövletli olan yérde cesaret éde fe’le,
Asude nefes çekmeye hâlet éde fe’le,
Yâinki hüğüg üste edâvet éde fe’le..
Bu çerhi felek tersine dövrân édir imdi,
Fe’le de özün dahili insan édir imdi.” (s.12)

Bu durum kapitalistleri korkutmakta idi. İşçi her işe karışıyor; hakkını istiyor, özgürlük talep ediyor, iş sahiplerini önemsemiyordu. İşçi ile iş sahipleri arasındaki bu çatışma sınıf mücadelesiydi. Bu mücadeleyi ilk gören ve sosyal önemini gösteren Sabir idi. Yazar işçilerin mücadelesini, keskin üslubu ve mizahıyla çok güzel bir şekilde ifade etmiştir. Yazar ülkedeki işçilerin durumlarını göstermek için halkın yaşayışından canlı sahneler yaratmaktaydı. Bu sahnelerde iş sahiplerinin gerçek yüzlerini gösterirdi.

“Fe’le! özünü sen de bir insan mı sanırsan?!
Pulsuz kişi, insanlığı âsân mı sanırsan?!” (s.59)

İşverenler böyle düşünüyorlardı. Onların âleminde insan, cebindeki paranın miktarı ile ölçülürdü. Onlara göre herkes hayatta kendi derecesini, yerini, insanlığını anlaması için emeğine, zekasına, hizmetine değil, cebindeki paraya bakmalı, insanlığı onunla ölçmelidir.

“İnsan olanın câh ü celâlî gerek olsun,
İnsan olanın dövleti, mâli gerek olsun,
Hümmet démirem, évleri âlî gerek olsun?!” (s.59)

20.yüzyılda Azerbaycan’da işçi sınıfının ayağa kalktığı bir zamanda, iş sahipleri orta asır köleliği havası ile yaşarlardı. Sabir, bu ağaları, beyleri, kendi dilleri ile eleştirirdi. İşçi sınıfının isyanları, istekleri, artık her işe karışmaları, ağaları rahatsız ederdi:

“Her meclis-i âlîde sohumla téz araye,
Sen dur ayag üste, déme bir söz ümerâye,
Câiz déyil insanca danışmag fügeraye?!
Dövletlilere kendini yeksân mı sanırsan?!
Ahmag kişi insanlığı âsân mı sanırsan?” (s.59)

İş sahiplerinin düşüncesine göre siyasî ve sosyal işlere sadece varlıklı kişiler karışabilirdi. İşçiler bu işlerden anlayamazdı.

Ülkenin bütün serveti, yaşayış imkanları bir avuç beylerin, ağaların, milyon sahiplerinin, tüccarların, yüksek makam sahiplerinin elinde idi. Servetle emek arasında keskin bir çizgi vardı. Yabancı kapitalistlerin ülkeyi soyması da zor bir durumdu. Devlet de, hükûmet de, kanun da burjuva sınıfını tutardı. Ülkede hiçbir demokratik hak yoktu. Varlıklı kesim, işçileri, emekçileri insan yerine koymazdı.

“Döwletliyk, elbette, şerâfet de bizimdir,
Emlâk bizimdirse, eyâlet de bizimdir,
Dîvân bizim, erbâb-i hökûmet de bizimdir, “(s.59) diyerek ülkeyi soymaya devam ederlerdi.

Bu dönemde Sabir, Bakü fehleleri için “Fe’le! özünü sen de bir insan mı sanırsan?!” “Bakı Fehlelerine”, “Bu çerhi felek tersine dövrân édir imdi”, “Terâne-yi Esîlâne” gibi satıralarını yazdı.

1.3.Çiftçilerin Mücadelesi: Sabir’in han, bey, toprak sahipleri ile köylü arasındaki çatışmayı gösteren şiirleri de vardır. “Ekinçi” en önemli şiirlerinden biridir. Yazar, köylüleri köle gibi istismar eden hanları, onların kendi dili ile tenkit etmektedir. Tabii felaket yüzünden zahmeti boşa giden, ekininden verim alamayan, ailesi de kendi de aç kalan, evindeki halıyı, kilimi satmaya mecbur olan çiftçiye toprak sahibi şunları söylemektedir:

“Hoş keçmedi il çöllüye, dehgâne, ne borcum?
Yağmadı yağış, bitmedi bir dâne, ne borcum?
Esdî gara yel çeltiye, bostâne, ne borcum?
Gétدی mene ne fe’leliyin bâde, ekinçi?!
Lağ lağ danışib başlama feryade, ekinçi!” (s.69)

Toprak sahibine göre köylü insan değildir. O, hoş bir yaşamı olmayan, et-yağ yemeğe alışmayan biridir. Köylü çok çalışıp az yemeğe alışmıştır. Beyler ise günlerini iyi geçirmektedirler. Onun için köylü yorgan-döşegini, halısını, kilimini satarak ağasına vermelidir.

“Cütçü babasan, buğdanı vér, dârı yéyersen,
Su olmasa, gışda eridib garı yéyersen,
Daşdan yumuşag zehr nedir, marı yéyersen,
Öyreşmemisen et-yağa dünyade, ekinçi!
Héyvan kimi ömr éylemisen sade, ekinçi!” (s.69)

Şair burada, başkalarına hayat hakkı tanımayanları eleştirmektedir. Menfaat grupları arasındaki dostluğu, fırsat düşkünlerini, hazıra konmak isteyen insanları gösterir. Bu karaktere sahip olan insanların halkı nasıl ezdiği, hatta onları insan olarak görmediği işlenmektedir.

Yukarıda anlatılan durum Sabir'in "Neylerdin İlahi?" adlı satirasında da yer almaktadır. Burada Allah'a yalvarma vardır:

"Bağın, ekinin héyrini beyler görecekmış,
Töhm ekmeye déhganları néylerdin, ilâhî?!
İş rençberin, güc öküzün, yér özününkü,
Beyzadeleri, hânları néylerdin, ilâhî?!" (s.102)

Şiirde birçok itirazlar vardır. "Daş gelbli insanları néylerdin, ilâhî?!" diyen köylü, artık isyan etmektedir. İtiraz sadece hanlara, beylere değil, onların uyguladıkları kurallara, kanunlardır. Bu yıllarda ülkede yapılan mücadeleyi mizah ile dile getiren yalnız Sabir değildi. Celil Memmedguluzade gibi realist yazarlar da, Azerbaycan'daki halkın ezildiğini, Çar istibdadını mizahla ifade etmekteydi.

Mektep, talim terbiye usulleri de yazarı düşündüren önemli konulardan biriydi. Evlatlarının okuması için gayret etmeyen anne babaları keskin bir dille eleştirmektedir. Güzel terbiye hem halka, vatana, ilme hizmet edenlerin sayısını artırmak hem de gelecek neslin iyi yetişmesi için gerekiyordu.

1.4.Eski ve Yeni Okul Mücadelesi: Bu yıllarda Azerbaycan'da yeni ruhta, yeni okullarda eğitim alan, Petersburg'da, Moskova'da, Kiyev'de, Odessa'da ve Gori'de okuyan aydınlar vardı. Bu aydınların teşebbüsü ile birkaç şehirde yeni usul eğitim veren okullar açılmıştı. Mollahanada çocuklarını okutan kişilerin çoğu yeni açılan okullara karşı çıkar ve çocuklarını göndermek istemezlerdi. Çocuğunu mollahanada okutan bir babanın dilinden yazılan bu şiirde şunlar söylenmektedir:

"Oğul benimdir eger, ohutmuram, el çekin!
Éylemeyin dengese, ohutmuram, el çekin!

Uşag benimdir, baba, dehli nedir sizlere?
Kim sizi geyyum édib hökm édesiz bizlere?
Yatmaram esla béle dine deyer sözlere!
Bir kere gan, mühteser, ohutmuram el cekin!
Éylemeyin dengese, ohutmuram, el çekin!

Besdir o bildikleri, kaş onu da bilmese!
Canıma olsun feda bir de yüzü gülmese!
Tâ ki, o zehnindeki fikrleri silmese,
Sanma ola behtever, ohutmuram, el çekin!
Éylemeyin dengese, ohutmuram, el çekin!" (s.239)

Sabir, "Bilmem ne görübdür bizim oğlan ohumagdan?!" şiirini de oğlunu okutmak istemeyen bir babanın ağzından yazmıştır. Baba, dergi, gazete okuyan oğlundan şikayet etmektedir. Oğlunun her gün bu yazıları okuduğunu, söylenen hiçbir sözün onu etkilemediğini söylemekte, tek çarenin dua olduğunu düşünmekte, bu duruma son vermek için hanımından yardım istemektedir.

“Bilmem ne görübdür bizim oğlan ohumagdan?!
Deng oldu gulağım!
Jurnal, gezéte, herze vü hedyân ohumagdan
İnceldi uşağım!
Eglin aparıb bes ki, bahır günde geraye,
Yâ Reb, ne hemâget,
Söz etmez eser, çare galıb imdi duaye,
Tedbir éle, övret!
Lenet sene, ifrite, senindir bu cehalet.
Étdin ne heyanet!
Senden törenibdir bizim évde béle bid'et,
Éy mayé-yi hiylet!” (s.7)

Yeni mektepleri savunan basın, tüm ailelerin çocuklarını yeni usul mekteplere gönderilmesi yönünde yazılar yazmaktaydı. İnsanlar artık uyanmış, dünyevi ilimlerin önemini anlamaya başlamışlardı.

Ülkede yaşayan insanlar eğitim bakımından çok geride idi. Yeni usul mekteplerin sayısı çok azdı. İşçilerin ve köylülerin çocukları mollahanalarda eğitim alırlardı. Çar'ın baskısı neticesinde her gün bir okul ve bir gazete kapatılırdı. Aydın düşünceli öğretmenler takip edilir, türlü bahanelerle işten atılırdı. Sabir bu baskıdan memnun değildi. Bu duruma isyan etmekteydi.

Sabir'e göre eğitim herkese; bütün bireylere, ilk önce yoksullara mahsus olmalıydı. “Hayır cemiyetleri” okullar açmalı ve burada özellikle yetimler, köylü ve işçi çocukları eğitilmeliydi. Arzu edilen bu mektepleri Sabir, “Mekteb-i Milli” adlandırmaktaydı. Kendisinin açtığı “Ümid” mektebi de “hayır cemiyetleri”nin açtıkları okullar da bu maksadı taşıyordu. Şair'in “Rehgüzar-i Mehlugatda Bir Möhtac-i Mesarif” şiiri de bu teşebbüsü genişletmek için yazılmıştı.

Şair sokaklarda boş gezen kimsesiz çocuklardan da bahsetmektedir. Eğer bu kimsesiz çocuklar eğitim alırsa, kim bilir ne istidatlar çıkardı ortaya:

“Éy derbeder gezib üreyi gan olan çocug!
Bir lögme nân üçün gözü giryân olan çocug!...

İnsan kimi bilinse idi gedr ü giymetin,
Açmış olurdu mekteb-i milli cemaetin,” (s.110)

Sabir bu faciaya müstemleke zulmünün de sebep olduğunu eklemektedir:

“Éy éhtişâm-i milleti tâlan olan çocug!
Éy derbeder gezib üreyi gan olan çocug!” (s.110)

1.5.Taziyane: Sabir'in "Taziyane" adı verilen, tek bir dörtlükten oluşan çeşitli dergilerde kaleme aldığı şiirleri vardı. Ona göre, 20.yüzyıl ilmin, fennin, medeniyetin yüzyılı idi. Birçok ülkede ilmi keşifler yapılmış, halkın yaşayış tarzı değişmişti. İnsan artık "Guş kimi göylerde uçar", "Denizlerin derinliklerinde yüzür", "Balonlarla hava seyrine çıkar", "Yerin üstünde avtomobil ve vagonlarla gezir"di. Ancak ülkedeki baskı ve cehalet halkın gelişmesine izin vermiyordu. Bunun için şair, eserlerinde mekteplerin sayısını artırmaya, yeni ilimleri, teknolojiyi benimsemeye, ülkeyi sanayileştirmeye, ilmi buluşlara önem vermeye, vatandaşlarını her zaman ileriye bakmaya terakkiye ve tekâmüle çağırırdı. Sabir, ilim ve terakki yolunda ciddi adımların atılması gerektiğini savunurdu.

"Dindirir esr bizi dinmeyirik
Açılan toplara diksinmeyirik;
Ecnebi séyre balonlarla çıkar,
Biz hele avtomobil minmeyirik;" (s.287)

Sabir'e göre, özgürlük için yapılan mücadele ile ilim, medeniyet, yenileşmek için yapılan mücadele bir birini tamamlayan iki tarihi görevdir. O, özgürlüğü medeniyetsiz, ilimsiz, "maarifî" ise özgürlüksüz düşünmenin mümkün olmadığını söylemektedir. Bunun için genç neslin vatana, halka sadakat ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir.

Sabir, monarşi ve despotizmin aleyhine idi. Delegelerin çoğunun zenginlerden ve aristokratlardan ibaret olması Çar Duması'na ve İran Milli Meclisi'ne karşı sert çıkışları bunu ispat etmekteydi. Yazar, Duma'nın seçim sistemine, burada gördüğü hukuksuzluklara karşı çıkmıştır. Sabir'e göre milli mecliste, halkı temsil eden demokratlar olmadığı sürece ülkenin sosyal, siyasi, iktisadi gelişimi mümkün olmayacaktır.

1.6.Söz ve Düşünce Özgürlüğü: Yazarın "Ne Yazım?", "Terane-yi Şairane", "Söz" gibi şiirleri onun sanata bakışını göstermektedir. Yazara göre bahşış ve ödül için halkı unutup makam sahiplerine "meddahlık" etmek şairlik değil, ikiyüzlülüktür. Gerçek şairin tabiatında ikiyüzlülük yoktur. Sırf karşı tarafa yaranmak için kötü bir duruma iyi demek hoş değildir. Sabir "Ne Yazım?" başlıklı kızgınlık bildiren şiirinde kendisini tehdit ve takip eden kişileri keskin bir dille eleştirmiştir:

"Şairem, çünkü vezifem budur eş'âr yazım,
Gördüyüm nik ü bedi éyleyim izhâr, yazım,
Günü parlag, günüzü ağ, geceni târ yazım,
Pisi pis, eyrini eyri, düzü hemvâr yazım,
Niye bes böyle bereldirsən, a garé, gözünü?
Yohsa bu ayinede eyri görürsən özünü?!...

Éy eceb, men ki sedaget yolunu azmayıram,
Hele gördüklerimin dördde birin yazmayıram!..." (s.108)

Sabir bunu tüm kalem sahiplerinin adından yazmıştır. Söz ve düşünce özgürlüğü olmadığı için yazarların da ülkede gördükleri olumsuzlukların on dörtte birini yazmaya izin verilmediği söylenmiştir:

“Görür erbâb-i gelem gayé-yi amalınızı,
Menden artıg yaza bilmekde iken halınızı, -
Yazmır onlar dehi on dördde bir ef’âlnızı,

Néce men dördde birin yazmağa éyemen déyilem,
Gorhur on dördde birin yazmağa hem ehl-i gelem;
Sen eger söz véresen: “Gorhma, gıl ehvâl-i regem”,
Vez’i halın yazılarsa zil-i zil ü bemi bem,

Éle bir hale düşersen ki, tükün biz-biz olar,
Eynine geymeye şey tapmasan, astar üz olar!..” (s.108)

Burada şiirden, şairden, gazelden korkan olumsuz bir tip canlandırılmıştır.

1.7. Ana Dili: Aydınlar arasında vatanına yabancı olan “okumuşlar” vardı. Onların bir kısmı halka yukarıdan aşağı bakardı. Ana dilinde konuşmayı yazmayı tamamen unutan, halkın alın teri hesabına yaşayan ancak halktan ilişkisini kesen kişiler vardı. “Bu gibi kişilerin nasıl halka kötü örnek olduklarına, Türk diline, İslam dinine ve millete ne kadar ters düştüklerine (...) değinir ve bunların Ruslaşmasına içerler.” (Doğru, 1975:XV) “Ürefa Marşı” şiirinde Sabir, bu kişileri düşman olarak nitelendirir. Maneviyatları kirlenen “intelligentler”i kendi dilleri ile eleştirir:

“İntélligéntik, bu ki böhtan déyil,
Türki danışmag bize şayan déyil,
Türk-i dili gâbil-i irfân deyil,
Biz buna gail olan insanlarıg!
Ay barakallah, ne güzel canlarıg!

Türk gezéti véirse de egle ziyâ,
Men onu almam elime mütlega,
Çünkü müselmanca gonusmag bana
Éybdır! Öz éybimizi anlarıg!
Ay barakallah, ne güzel canlarıg!” (s.217)

Ne vatan, ne halk, ne insanlık “intelligentleri” ilgilendirmezdi.

1.8.Kadın Hakları: Özgürlük ve bağımsızlık uğruna yapılan mücadelede kadınların eğitilmesi önemli konulardan biriydi. Sabir’e göre kadın, yeni neslin eğitimcisi idi. Ana (kadın) eğitilmeden, kendi haklarını elde etmeden diğer görevleri yapamazdı.

Yazara göre eğitimi olmayan kendi haklarını bilemeyen “Hansenemler”i, “Tükezbanlar”ı eğitmek gerekliydi. Erkekler artık “madamlarla” evleniyordu. Şair bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Tapdıg âhır Lizalar tek néçe cananeleri,
Çilçiraglarla ışığılandırırığ hâneleri,
Zalhalar dahmasına çökdü garanlığı, bize ne?!
Tapmayı ac-yalavaclar güzeranlıg, bize ne?!” (s.108)

Kadınların düşürüldüğü bu zor yaşamı birkaç şiirinde dile getirmektedir:

“Tacirlerimiz Sonyalar’a bend olacagmış,
Bedbeht Tükezbanlar’ı néylerdin, ilâhî?!” (s.102)

Erkekler kazandıkları paraları eğlencelerde harcar, “Tükezbanlar”ın yetimleri açlıktan ölür, “Hansenemler” dilenirdi. Yazara göre, bu çok önemli üzerine eğilmesi gereken bir durumdu. “Zalhalar”ın, “Hansenemler”in, Fatma-Tükezbanlar”ın gözünün açılması için eğitilmesi, “karanlık odalardan”, “ışıklı salonlar” a çıkarılması, cehaletten kurtarılması için genç kızların okuması gerekirdi.

1.9.İran İnkılabı: Birinci “Rus inkılabı”nın etkisiyle 1905 yılında başlanan İran demokratik “inkılab”ı Azerbaycan’da bağımsızlık ümidini yaratır. İran’da Rusya’daki olayları hatırlatan olaylar cereyen etmekteydi. Rus çarizmi 1905 yılında kitlelerin etkisiyle “17 Ekim Manifestosu” nu ilan etmeye mecbur olduğu gibi, 1906 yılında Muzeffereddin şah da bu hareketten korkarak meşrutiyet ilan etti. Rusya’da Duma işe başladığı zaman, aynı olmasa da İran’da milli meclis teşkil edildi. 1907 yılında Çar ve İngiliz emperyalistleri tarafından İran’ın nüfuz dairesine bölünmesinden sonra İran’da da Mehemedeli şah irticası başladı. (Gasımszade ve Ceferov,1982:276)

“İran niye viran oldu?” satirasında Sabir, halkın demokrasi talepleri hakkındaki düşüncelerini daha geniş bir şekilde ifade etmektedir.

“Her yéten kéçdi cemaet başına,
Her öten silsilecünbân oldu;

Yétدی bir mertebeye suret-i kar, -
Parlaman gehveçi dükkan oldu;

İçilen çay, yéyilen yağlı plov,
Çekilen hogga vü gelyân oldu.” (s.280)

Demokrasi taraftarı olan Sabir, “işin engeli”nin devlet kuruluşunda seçim sisteminde, hükûmette olduğunu anlatıyordu.

Sabir, İran ve İran Azerbaycan'ı olayları hakkında yirmiden fazla şiir yazmıştır. Şair, Settar Han hareketini Farslar'ın ve Azerbaycan Türkleri'nin arzularını, tekliflerini tarihi bir hareket gibi dile getirmekteydi.

Settar Han halkın kurtuluşu için savaşıyordu. Sabir de halk için mücadele etmekteydi. Bu mücadelede Settar Han silahına, Sabir de kalemine sarılmaktaydı.

SONUÇ

Olumsuz tipleri ortaya çıkarmakta usta olan Sabir, çok büyük hiciv ustasıdır. Onun kendine has bir üslubu vardır. Şairin şiirlerinde maddi sıkıntıların yaşandığı, sosyal, siyasi ve ideolojik zulmün hüküm sürdüğü bir devir anlatılmaktadır. Bu şartlar zaten mevcut düzene nefret uyandırmakta idi. Usta bir kalemin ironik bir üslupla şiirlerinde çizdiği tablolar bu nefreti körüklemekteydi. Halkın özgürlüğünün halkın kendi elinde olduğunu belirten Sabir, istibdat yönetimi mevcut oldukça özgür olmanın, kazanmanın mümkün olmayacağını halka anlatmaya çalışır.

Şiirlerinin çoğunda olumlu ve olumsuz tipler yaratan Sabir, işçilerin iş sahiplerine, köylülerin ağalara karşı çıkmasından memnun olmayan olumsuz tipleri eleştirmekteydi. Şair, kötülüğü kamçılar, yeniliği hep ön plana çekerti.

Portre yaratmakta da usta olan Sabir, birkaç mısırda tiplerin çok açık ve inandırıcı portrelerini çizmiştir. İşlediği tipler belli bir kesimin tipik özellikleridir. Gözlem, fertten ziyade toplumun geneli üzerinde yoğunlaşmıştır. Birçok ressam Sabir'in yarattığı tipleri çizmiştir. Azerbaycan halk ressamı Azim Azimzade'nin, Necefgulu İsmayilov'un "Hophopname"de çizdiği resimler örnek gösterilebilir. Sabir, şiirde hem hece hem Aruz veznini kullanmıştır. Onun şiirleri halk kitleleri içerisinde yayılmış, her zaman olumlu etkiler bırakmıştır.

Döneminde gördüğü her kusuru eleştiren yazar, bize sosyal hayatın tasvirini vermiştir. Toplumdaki her konuyu kendisine malzeme olarak seçmiş ve işlemiştir. Tek amacı, vatanına ve halkına hizmet etmektir. Güncel konuları kaleme alan Sabir, sosyal hayatı canlı bir şekilde aksettirerek amacına ulaşmıştır. Yazdığı satirik şiirleri ile 20.yüzyıl Azerbaycan şiirinde yeni bir çığır açmıştır.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Yavuz (1994), "Azerî Edebiyatı Araştırmaları", Dergah Yayınları, İstanbul.
- AKPINAR, Yavuz (2008), "Mirza Alekber Sabir", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, sayfa aralığı 345-346
- BAYRAMOĞLU, Alhan (2012), "Mirze Elekber Sabir-150", Azerbaycan Respublikası Medeniyet ve Turizm Nazırlığı, Azerbaycan Milli Kitabhanası, Bakü.

-
- BUNİYATOV, Ziya Musa (1991), "Azerbaycan", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, sayfa aralığı 317-322
- CELAL, Mir ve F.C. Hüseyinov (1969) "XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı", Azerbaycan Maarif Neşriyatı, Bakü
- DOĞRU, A.Mecid (1975), "Mirze Elekber Sabir Hophopname", Atak Matbaası, Ankara.
- GASIMZADE, F. ve M.C. Ceferov (1982) "Edebiyyat", Azerbaycan Maarif Neşriyatı, Bakü
- Mirze Elekber Sabir (1962) "Hophopname", Haz. Abbas Zamanov, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü.